

ći će otploviti/ veselo raspoložena/ ba/ moja ba«. Jezički isplativa igra sa slogom: ba!

I, pri kraju, ne propustimo da ukažemo na ciklus »Zamorče« koji je sačinjen od minijatura. To je i najslabiji ciklus koji sadrži neprevrele kratke pesme kao što je, na primer, pesma »Svi: Izašli su svi i sve./ Vrata se zatvaraju./ Soba je ostala prazna./ I puna vazduha«. Ova pesma je odvratna prazne slavine, minijatura nepotrebno štampana na čistoj beloj stranici papira. Isto važi i za pesmu »Manija gonjenja: »Čim osetim neku opasnost./ Ja se./ Kao mehke biljke./ Povlačim izvan./ Sebe./ Tako je najsigurnije«.

U ovoj pesmi vredi samo pridev mehke koji pripada muslimanskoj leksici i kao takav zgodno strši u tkivu nikakve pesme. Ali, ne leži vraže, i u najgorem ima dobrog. Jedna minijatura u pomenutom ciklusu liči na lepu haiku pesmu: »Škripi drveće/ na kojem su se deca/ razdragano i/ beskraino/ ljuljala«.

Nova knjiga Simona Grabovca povratila je dah ovom pesniku. Grabovac se sada bukvalno nametnuo knjigom koja ima svoju specifičnu težinu i o tome će se ubuduće morati voditi računa. U mladom srpskom pesništvu Simon Grabovac ima svoje vrlo osobeno mesto. Tome u prilog ide i ona naša razdragana uvodna priča koja pripada, i tako treba da bude shvaćena, beskrajnu književnih mogućnosti koje se ne daju ničim svezati. Simon Grabovac se knjigom »Posipanje pepelom« džilitnuo na način priličan njegovom biću. Još samo da održi korak sa samim sobom. □ □ □

srećni predmet književnosti

Isidora Bjelica, *Gospodar sretnih predmeta*, Beograd, Sfairis, 1989.

dušica potić

Izazovi običnog života retko kada nalaze odjeka u umetnosti. Ona češće poseže za senzacionalnijim predmetima. Mali čovek, proteran iz (najnovije) književnosti, vraća se »na mala vrata«, u vidu ove nevelike knjige. Posle prve zbirke kratke proze (*Prvi probudeni*, 1986), Isidora Bjelica pravi krupan stvaralački zaokret — od (forsiranja) intelektualizma do mudrosti (naših baka). Običnošću malih života *Gospodar sretnih predmeta* iskoračuje izvan glavnih tokova postmodernističkog manira ali, po nekim svojim odlikama, ostaje njegov privrženik.

Postavljanje svakodnevice za pripovedački milje uslovlilo je neku vrstu Bjeličinog realizma, čime se ona najviše udaljava od vladajuće književne struje. Usmerenost na spoljašnji svet, na njegovu predmetnost, te tradicionalno psihologiziranje i, ponegde, lagana socijalna motivacija, osnova su realističkog plana knjige. Ali priče ne ostaju samo na ravni realnosti — Bjelica koketuje i sa automatskim pisanjem. Pojedinačnost predmeta se osamostaljuje. Ozivljene stvari, nezavisnošću od konteksta, rastvaraju pukotine stvarnosti i upućuju na drugačije dimenzije realiteta. *Gospodar sretnih predmeta*, međutim, nije ni realistička niti nadrealistička proza, već postmodernističko preinačavanje nasledjenih postupaka; igra koja, kao rezultat, ima ne baš malu dozu pripovedačke veštine i šarma.

Pozicija pripovedača je sledeća realistička crta, koja se usvaja i razgrađuje. On je svezajući i dominira tačkom gledišta, ali se, delimično, poistovećuje sa stanjem svesti junaka. Pisa-

nje iz perspektive doživljava deteta, rudara, žene iz naroda, rada izvesnu naivnost izraza. Ironična (samo)svest postmodernog naratora kreće se paralelno, tako da preispituje i sebe i njih — i svet književnosti i unutrašnji svet junaka. Drugi izvor šarma ovih priča je ukrštanje naivnosti i ironije, naivna ironija, koja ublažava konsekvantnost nevesele završnice teksta. Priče se struktuiraju pomoću nekoliko skiciranih događaja. Situacije u kojima se junaci nalaze (= ne snalaze) do krajnosti su uobičajene. Ironijski diskurs osvetljava svakodnevnost zbivanja iz sasvim drugog ugla, ispoljavajući ih u njihovim neočekivano apsurdnim vidovima. Humor, koji se ponegde javlja, dobar je pokazatelj sukoba između ustanovljenog viđenja stvari i njihove apsurdne suštine.

Intelektualnost savremenog doživljava sveta, lišen iluzija, tek je jedan pol *Gospodara sretnih predmeta*. Isidora Bjelica i njega dovodi pred njemu suprotnu pojavu. Lirizam zbirke nije plod potrebe da se jedna lažna predstava zameni drugom, već namere da se, u stvarnosti kakva jeste, otkrivaju i njeni pozitivni sadržaji. Snažan postmodernistički kontekst (narodna bajka »Usud«, biblijski tekst »Pesme nad pesmama«, film »Prohujalo sa vihorom«, istorijske ličnosti i umetnici) u komponovanju zbirke ima istu ulogu. Pošto dobiju fiktionalni karakter, paradoksalno, poznate ličnosti se prikazuju u njihovoj primarnoj, ljudskoj dimenziji. Neki egzistencijalni momenti konstantni su, bez obzira na ideološki ili medijski okvir kroz koji se filtriraju. Izrazito pojednostavljene, ove priče skrivaju bogatstvo značenja i postupaka.

Jednostavnost pripovedanja je zgušnjavanje teksta do autentičnosti emotivne i misaone tenzije. Nekonvencionalnost je njihova važna osobina. Za razliku od ustoličavanja fiktionalne stvarnosti mlade srpske proze, stvaralački senzibilitet Isidore Bjelice, koji vibrira damarima života, njeno samosvojno poigravanje literarnim konvencijama, postavljaju *Gospodara sretnih predmeta* u posebnu poziciju unutar vladajućeg konteksta, poziciju konstruktivnog kritičara. Ova zbirka implicitno ukazuje na ograničenja jednog manira i na mogućnosti njegovog prevladavanja.

Isidora Bjelica je napipala naprslinu u postojećem sistemu zahvaljujući neusaglašenom odnosu prema književnosti i prema stvarnosti. Makoliko se u *Gospodaru sretnih predmeta* literatura visoko kotirala, njegov model sveta nije izgrađen po obrascima postmoderne. Intelektualizam, estetizam i ostali izumi u trendu ne konstruišu, kao što je to uobičajeno, jedan apsolutni, nadređeni poredak, koji bi bio svoj sopstveni cilj. Oni nalaze funkciju u suptilnosti kojom je zbirka zamišljena i osmišljena, u rafinmanu opservacije i ironije, u blago lirskoj stilizaciji situacija i junaka. Jasno je da je, i pored sve životnosti, ova knjiga, ipak, samo knjiga, ali i da problemi koje ona pokreće niti u književnosti nastaju niti se u njoj razrešavaju. Ključna kategorija ovih priča je kategorija stvarnosti. Ona se izborila za svoje mesto u funkcionalnom svetu, ali mu ne priznaje prioritet. Tako se i može objasniti Bjeličin »realizam koji nije realizam«. Objektivna stvarnost je merilo svega, zaključuje se, gotovo programski, u priči »Toplota«, voće i psi misle da sam princeza«. Ukrštanje dve suprotne poetičke orijentacije, postavljeno u osnove *Gospodara sretnih predmeta*, označilo ga je izrazitom osobitošću.

Samoniklost Bjeličinog talenta najbolji izraz nalazi u suptilnosti doživljava i intenzitetu fiksiranja raskoraka čovekove sudbine. Za nju je život ponešto zločesta sila, kojoj se pojedinačna postojanja povinuju. Podašen je tako da, na neki tajanstven ali neumitan način, osujeti svaki ljudski napor za ostvarenjem sreće. Cela knjiga je prebiranje po retkim zrcima sreće, koja zasvetluca na tren, ali zato nagriza do smrti. Bilo da se pojavljuje kao zauvek prošla prošlost ili budućnost koja nikako da dode, uvek ukazuje na tragični rasep između čovekovih želja i mogućnosti, njegove neostvarene čežnje i realnosti svakidašnjice. Nesreća je znak razpoznavanja njegovog identiteta, ono što ga izdvaja iz skupa neosetljivih bića prirode. Samo nastrane i bajkovite životinje mogu da umisle kako su nesrećne. Ironija, koja prati svaki tekst, razračunava se sa lažnim predstavama o sreći. »Ako je živ, dobro mu je i danas« naslov je i završnica njene verzije »Usuda«. Ju-

naci bajke nagrađuju se doživotnom srećom. Običnog smrtnika ne očekuje ništa posebno. Njemu je dobro, važno je da je živ.

Umesto sladunjavog povlačenja iz stvarnosti, sugerije se pomirljivo pristajanje na ono što je dato. Mudrost malog čoveka prepoznaje svoju ljudsku meru i zna da ne sme da je prekorači. Lirska dimenzija zbirke je tačka prevladavanja tragike postojanja i ironičnog odnosa prema njoj. Ma koliko se insistiralo na suprotnom pojmu, *Gospodar sretnih predmeta* je, ipak, knjiga o sreći. Čovek može da živi ukoliko ume da prihvati ono što mu se, mimo njegove volje i mimo njegovih čežnji, nudi. Srećan je onoliko koliko shvata da je proza nastanjena u njegovom srcu, a da se poezija skriva u stvarnosti. Ali postmodernizam ne bi bio ono što jeste da se njegova predstavica na ovoj tački i zaustavila. Paralelno sa ustoličavanjem ovakve »poruke«, Bjelica zauzima i ironičan odnos prema njoj. Sreća postoji samo kao njen vlastiti ironični odjek, njeno sopstveno izokrenuto dno. Isidora Bjelica je odlično savladala postmodernu tehniku izbegavanja konačnih odgovora i definitivnih rešenja. Kao što uspostavlja i spaja ironičnu (samo)svest naratora i naivnu svest junaka, postižući hibride osobitnog šarma, tako i izgrađuje »strategiju«: teza — antiteza — uzmicanje. Knjiga postoji kao neprestano poricanje iskazanog i poricanje onog što ga poriče, kao beskrajna igra teksta u kojoj

dušan zivlak

je tekst svoj sopstveni igrač i igračka istovremeno.

Neočekivana zrelost, kako stvaralačka tako i misaona, mora da iznenadi čitaoca. Sa *Gospodarom sretnih predmeta* Isidora Bjelica zakoračuje među ozbiljne pisce, iako njene godine mogu da izazovu nevericu. Ali i pored svih kritičarskih simpatija, treba ukazati i na neke nedostatke knjige. Terminom *kratka proza* obuhvataju se tri oblika sadržana u knjizi — kratka priča, pesma u prozi i lirski fragment. Žanrovska neujednačenost, međutim, nije tako veliki greh. Više joj se može zameriti neujednačeni estetski nivo, koji se različito ostvario u svakom od nabrojanih žanrova. Dramaturškoj prirodi Bjeličinog talenta, očigledno, bliža je kratka priča. Prigušena poetičnost, koja proizilazi iz zbivanja i situacije, efektnija je i umetnički uspelija od čistih lirskih struktura. Pored toga, primetna je i mestimična stilska nebriljivost, koja bi se, uz nešto malo pažnje, mogla sasvim otkloniti. Ono po čemu će se ova zbirka pamtili je prodornost Bjeličinog pripovedačkog umeća koja, u kombinaciji sa senzibilnošću, rafinmanom i zavidnom refleksivnom težinom, srećno gospodari prostorima umetničkog stvaranja. Nije za zanemarivanje (ni najmanje) ni pokušaj razrešavanja postmodernističkih or-sojaka. Isidora Bjelica je u *Gospodaru sretnih predmeta* ostvarila potencijal koji nagoveštava proza *Prvih probudjenih*, podarivši književnosti ovaj mali ali srećni predmet.